

Problémy českého a německého školství v jihočeském regionu v období Protektorátu Čechy a Morava

Leoš Nikrmajer

Koexistence českého a německého školství měla v národnostně smíšeném česko-budějovickém regionu poměrně silnou tradici. Vzhledem ke školské reformě zde od 60. let 19. století fungovaly vedle sebe školy s vyučovacím jazykem českým a německým. Do vypuknutí 1. světové války došlo k výraznému posílení pozic zejména českého školství, a to jak ve venkovských městech česko-budějovického okresu, tak především v samotné jihočeské metropoli. Během necelého půlstoletí se České Budějovice staly městem s dominantní českou většinou a po roce 1918 tak vstupovaly do nového státního útvaru s poměrně slušně vybudovanou základnou českých škol všech stupňů. V období 1. republiky se výběr a struktura ústavů s českým vyučovacím jazykem znatelně rozšířila, naopak německé školství zde zaznamenalo bezprostředně po 28. říjnu 1918 poměrně výrazný úbytek žactva, ze kterého se ani v dalších letech nevzpamatovalo. Školská politika československého státu samozřejmě preferovala národní školství a posilovala jeho pozice především v oblastech s českou menšinou, na druhé straně však nezapomínala ani na školství německé. Problémy tohoto rezortu se samozřejmě vyskytovaly na obou národních stranách a byly způsobeny jak faktory finančními, tak z určité části i faktory politickými. Svoji nezanedbatelnou úlohu zde sehrál i lidský faktor, míra vzájemné tolerance a ochota domluvit se společně na řešení základních otázek dalšího rozvoje školství a výchovy obou národních celků.

Vznik Protektorátu Böhmen und Mähren znamenal výrazný přelom i v oblasti vzdělávací a výchovné soustavy vzhledem k nastolení nových, zcela specifických politických podmínek. České obyvatelstvo se ve vlastní zemi ocitlo v podřízeném postavení vůči Němcům, což se zákonitě odrazilo i ve sféře školství. Nešlo samozřejmě jen o jednorázová opatření okupační správy, ale především o vývojový proces, v němž jsou patrné významné mezníky na cestě ke germanizaci celého českého prostoru. Národní školství přitom představovalo důležitý klíč směrem k budoucnosti českého etnika.¹ Tradiční a vyspělý systém vzdělávací soustavy představoval pro okupanty na jedné straně velké nebezpečí, na straně druhé se některé jeho prvky daly využít

1 Z tohoto důvodu došlo bezprostředně po záboru pohraničí k likvidaci velkého množství českých škol, především vyšších stupňů (reálných a klasických gymnázií, reálných škol, hospodářských a specializovaných škol), rušeny však byly rovněž četné obecné a měšťanské školy bez ohledu na to, že mnohé z nich fungovaly ještě před rokem 1918. Blíže viz: ZIMMERMANN, Völker: *Sudetští Němci v nacistickém státě*, Praha, Argo 2001, s. 258–260.

(respektive zneužít) v jejich prospěch. I z tohoto důvodu věnovala okupační správa školské problematice zvýšenou pozornost. Vzhledem k národnostnímu rozložení obyvatelstva politického okresu České Budějovice bylo zřejmé, že zdejší české školy se ocitnou v mnohem složitější situaci než školy v čistě českých regionech.

V samotné krajské metropoli došlo již v průběhu jejího obsazování německou brannou mocí k záboru některých českých škol pro potřeby armády.² V tomto případě však nešlo o krátkodobé, několikadenní opatření, jak se zpočátku poněkud naivně domnívali činitelé české protektorátní správy, ale o koncepční záležitost, což se ukázalo v průběhu dalšího vývoje. Přestože pro vojenské účely bylo využití českých školních budov technicky i fakticky naprosto nevyhovující a Wehrmacht disponoval zanedlouho veškerým zařízením po bývalé československé armádě, odmítala vojenská správa většinu zabraných českých škol urychleně vyklidit. Intervence ohledně předání škol zpět k jejich původnímu účelu zde prováděly kompetentní české školské orgány, především Újezdní školní rada nebo přímo vedení jednotlivých škol. Do jednání se v první fázi okupace zapojily dokonce i místní složky nově konstituovaného Národního souručenství. Při prvních rozhovorech delegace Národního souručenství, vedené okresním vedoucím Martinem Mikulášem a tajemníkem Stanislavem Votrubou, 17. a 18. dubna 1939 s komisařským starostou Českých Budějovic Friedrichem Davidem požadavek na přemístění německých jednotek ze zabraných českých škol zazněl a německý zástupce města přislíbil brzkou nápravu.³ Přestože některé ze zabraných škol byly ještě v průběhu jara a léta 1939 vráceny k normální výuce, zdaleka to pro danou školu neznamenovalo nějakou velkou výhru nebo jistotu do dalšího období. Mnohé ze zařízení budov doznalo po několikátýdenním pobytu vojáků značné úhony, o čemž vypovídají vykalkulované mnohatisícové škody například v české průmyslové škole nebo na reformním reálném gymnáziu v Českých Budějovicích.⁴ Tím ovšem problémy se záboru českých škol na Českobudějovicku zdaleka nekončily, spíše naopak. Jestliže obsazení části škol bezprostředně po 15. březnu 1939 se mohlo české školské správě jevit jako přechodné a nouzové opatření vyplývající ze složitých vojensko-technických podmínek na začátku okupace, pak další vývoj jednoznačně vylučoval jakoukoliv náhodu. Druhá fáze záborů totiž následovala v souvislosti s vojenským napadením Polska a pokračovala v návaznosti na operace německé armády na západní frontě v průběhu roku 1940. Využití kapacity zdejších školských zařízení se hodilo rovněž při soustředování německé armády na jaře 1941 před útokem na Sovětský svaz. Ani v následujícím období tento trend neustával a školy v rámci budějovického okresu se jako vojenské ubikace nebo později jako lazarety využívaly na různě dlouhé období

2 Jednalo se o českou reálku dr. A. Zátky, újezdní měšťanskou dívčí školu, průmyslovou školu a reformní reálné gymnázium, III. újezdní měšťanská škola dívčí byla zabrána pro správní účely jako sídlo úřadu Oberlandrata.

3 *Českobudějovické listy*, 24. 4. 1939.

4 Státní okresní archiv České Budějovice (dále jen SOkA Č. Budějovice), Městský úřad České Budějovice (dále jen MÚ), karton 30, Soupisy škod pořízené MÚ z 10. 5. 1939 a 11. 5. 1939.

až do roku 1945.⁵ Dlužno podotknout, že na konci války více než záměr hrály svoji úlohu praktické potřeby krajně omezených ubytovacích možností, což dokladuje fakt, že se ve stále větší míře začaly využívat rovněž objekty německých škol. Před postupem Rudé armády došlo k evakuaci velké části německého obyvatelstva z východního Pruska, takže i na Českobudějovicku se objevilo množství uprchlíků, které musely příslušné německé orgány někde ubytovat, k čemuž se nejlépe hodila právě školská zařízení.

České školní objekty ve městě nevyužívala po vytvoření protektorátu pouze armáda, ale i nejrůznější německé úřadovny nebo organizace. Tímto způsobem se natrvalo „usídlil“ například úřad budějovického Oberlandrata ve III. újezdni měšťanské dívčí škole v Dukelské ulici. Do části budovy spolkového dívčího reformního reálného gymnázia se zase přestěhovala říšská pracovní služba a reálka dr. A. Zátka se stala v letech 1942–45 domovem mládeže pro Hitlerjugend.⁶ Německý Reichsarbeitsdienst využíval pro své aktivity i další objekty českých škol, ať už se jednalo o českou obecnou školu v Šindlových Dvorech nebo v Dubném. V soukromé obecné a měšťanské škole u svatého Karla Boromejského zakotvil od 1. října 1940 pro změnu zase kontingent německých přistěhovalců z Besarábie, který zde vydržel několik měsíců. Také nově vytvořené či stávající německé školy byly leckdy přidělovány do českých školských zařízení. V lepším případě musela česká škola vyklidit pouze jednu nebo určený počet tříd či dalších prostor (samozřejmě na úkor vlastní výuky), v tom horším pak celou budovu. Toto opatření se týkalo především českého reformního gymnázia, do jehož prostor se přemístilo německé reálné gymnázium, dále III. újezdni měšťanské dívčí školy v Nové ulici a III. měšťanské chlapecké školy v Doudlebské ulici. Postihlo z velké části i obchodní akademii, jež musela vyklidit část budovy pro potřeby stejnojmenného německého ústavu.⁷ V menší míře se podobné záležitosti odehrávaly i v dalších obcích okresu, ať už se jednalo například o obecnou školu v Dubném, Boršově nebo Šindlových Dvorech.

Při využívání českých školních objektů byl sice stanoven pevný smluvní nájem, ten však platilo ministerstvo školství jakožto zřizovatel německých škol ze svého rozpočtu. Vedle „pronájmu“ tříd německým ústavům se musely české školy podělit i o další prostory k zabezpečení výuky (kabinety, dílny, kuchyně, tělocvičny či školní zahrady) a o příslušný inventář. Německé školy si tak mnohdy zapůjčovaly nebo přímo přebíraly vyučovací pomůcky, technická zařízení a mobiliář.⁸ Sdílení společných prostor s sebou přinášelo i celou řadu technických problémů, na něž doplácel

5 Blíže viz KOVÁŘ, Daniel: *Přehled vývoje nižšího a středního školství v Českých Budějovicích*. Interní pomůcka SOkA Č. Budějovice, 2002.

6 Tamtéž.

7 SOkA Č. Budějovice, MÚ Č. Budějovice, karton 155, Opis zemské školní v Praze č. 3223/39 z 12. 8. 1939 a přípis kuratoria obchodní akademie v Č. Budějovicích č. 241/39 z 10. 7. 1939.

8 Užívání pomůcek a zařízení německými školami bylo ve většině případů předmětem smlouvy, ojedinele ale zapůjčovala česká škola svůj inventář bez jakékoliv garance.

především český subjekt. Při fungování dvou škol v jediném objektu se nezřídka pro německý ústav zřizovaly samostatné toalety, šatny nebo dokonce vlastní vchod. Základním pravidlem přitom zůstávalo, že podobné investice muselo ministerstvo školství zabezpečit, a to většinou na úkor rozpočtu českých škol. Německé ústavy se tak staly v rámci kompetencí ministerstva prioritními subjekty, jejichž fungování mělo být zabezpečeno bez jakéhokoliv ohledu na české potřeby.

Nejdůležitějším prostředkem prosazování germanizační politiky v oblasti školství se stalo pochopitelně zakládání nových německých škol všech stupňů a vytvoření struktury kompetentních úřadoven dohlížejících na německé školství v regionu. Již od 16. 3. 1939 nařídil budějovický Landrat vytvoření samostatné německé školní rady, jejímž úkolem mělo být zřizování nových mateřských a obecných škol. V rámci úřadu budějovického Oberlandrata fungovalo oddělení pro záležitosti německého školství, které bylo nejdůležitější instancí ohledně zřizování nových škol a personálního obsazení učitelských míst na těchto ústavech. Vládní rada školního oddělení Oberlandratu⁹ rozhodoval nejen o umístění učitelských kádrů, ale i o školní docházce dětí do jednotlivých typů škol a v konečné instanci i o nucené docházce českých dětí na německé školy. Mezi významné kompetenční orgány patřilo i oddělení pro kulturní záležitosti krajského vedení NSDAP, které se vyjadřovalo ke všem důležitým otázkám školské problematiky a dodávalo podněty pro konstituování nových německých škol v jednotlivých obcích okresu. Dohlíželo rovněž na ideologickou výchovu ve školách, na politický profil učitelských sil a vyjadřovalo se k přestupům žáků z českých na německé školy a naopak.¹⁰ Důležitým kompetenčním činitelem pro německé školství v rámci regionu byl německý okresní školní inspektor, který ovšem všechny rozhodující kroky konzultoval nejen s úřadem Oberlandrata a kulturním referentem NSDAP, ale i se členy německého okresního školního výboru. Protektorátní ministerstvo školství hrálo v tomto případě pouze formální roli trpěného schvalovatele všech požadavků německých orgánů a nutného zdroje finančních prostředků k realizaci vlastního německého školského programu.

V rámci Českobudějovicka, do něhož je nutné ovšem zahrnout v našem případě širší region než daný politický okres vzhledem k působnosti německého okresního školního inspektora pro potřeby národního školství v určené oblasti,¹¹ existovala ještě

9 Od dubna 1939 do 1940 řídil oddělení vládní rada Gillhof, od roku 1940 pak vládní rada Gebauer. – Jihočeské muzeum Č. Budějovice (dále jen JČM), fond „K“, pomocný materiál, xerokopie kompetenční záležitosti německého školství v Českých Budějovicích v období protektorátu, nedatováno.

10 Od března 1939 do října 1940 byl kulturním referentem oddělení Kreisleitungu NSDAP dr. Alois Milz, od října 1940 ho nahradil Erhard Gebauer. Tamtéž.

11 Německý okresní školní inspektor přesahoval kompetenčně rámec nejen politického okresu České Budějovice, ale dokonce rámec vymezený užším jihočeským regionem (29. 12. 1939 došlo k vytvoření Německé zemské školní rady pro Čechy stanovující 6 okresních školních dozorců v Praze, Českých Budějovicích, Jihlavě, Moravské Ostravě, Brně a v Olomouci), do budějovického obvodu patřily okresy Klatovy a Plzeň. – Blíže viz Státní oblastní archiv Třeboň (dále jen SOA Třeboň), fond Policejní ředitelství Č. Budějovice (dále jen PŘ), karton 31, Oběžník zemského úřadu v Praze o zřízení samostatných školních rad a úpravě školních dohlédacích obvodů z 19. 2. 1940.

před rokem 1939 síť německých škol. Vedle obecných, měšťanských, středních a odborných škol v samotné krajské metropoli¹² fungovala obecná škola na Dobré Vodě, v Haklových Dvorech, Homolích, Rudolfově, Rožnově a Šindlových Dvorech. V první fázi programu šlo o doplnění systému německého školství v oblastech či obcích s německou enklávou a o posílení pozic již existujících škol. Ve druhé fázi mělo dojít k vytvoření struktury obecných a později i měšťanských národních škol i v místech a obcích, kde bydlelo pouze několik Němců ve smíšených manželstvích nebo zde dokonce německá menšina nesídlila a neměla tu ani žádné historické kořeny.¹³ Do těchto škol se počítalo především s dětmi nových německých osídlenců (z Besarábie, z jižních Tyrol), dále s dětmi, které budou prohlášeny za Němce na základě rozhodnutí kompetentních úřadů (bez ohledu na národnost a souhlas obou rodičů), a v neposlední řadě s dětmi Čechů, jenž budou chtít své dítě posílat do německé školy nebo kteří si požádají o německou státní příslušnost. Tyto výspy německví se měly pravidelně rozložit v rámci celého regionu tak, aby vzdálenost mezi nimi nebyla vyšší než 10–15 kilometrů a aby v dané situaci mohly spojit jednotlivé enklávy s německou národnostní menšinou. Ze všeho nejdříve se okupanti soustředili na obce, v nichž došlo v průběhu let 1918–38 ke zrušení stávajících německých škol, a to jak pro nedostatek žáků, tak i z jiných důvodů. Tyto školy z nařízení kompetentních okupačních úřadů obnovily činnost v drtivé většině případů ještě do vypuknutí války. Jednalo se o různé typy škol buď přímo v krajském městě, nebo o obecné školy v ostatních obcích školního okresu, například v Českém Vrbném, Brlohu, Borovanech, Trhových Svinech nebo v Roudném.¹⁴ V podobných případech vyžadoval pak budějovický Oberlandrat bezpodmínečné a okamžité navrácení objektů, v nichž původní německá škola sídlila, a náhradu (eventuálně navrácení) veškerého inventáře a školních pomůcek, které po ní zůstaly.

Z časového hlediska vznikla téměř polovina z počtu sledovaných německých škol v horizontu druhé poloviny roku 1939 a víc než dvě třetiny sledovaných škol začaly fungovat ještě do konce roku 1940.¹⁵ Období let 1939–40 tak lze označit za nejdůležitější fázi realizace německého školského programu v rámci jihočeského regionu, během níž se podařilo okupačním úřadům vytvořit pevný základ německého školství, bez něhož by se nedalo pokračovat v dalších plánovaných krocích. Následující léta se proces zakládání nových německých škol na Českobudějovicku poněkud zbrzdil. Důvodem byla jednak preference válečných úkolů vyplývajících z otevření fronty se

12 K roku 1933 fungovaly v Č. Budějovicích tyto německé školy: obecná škola smíšená v Kněžské ulici, měšťanská škola chlapecká a měšťanská škola dívčí v Kanovnické ulici, státní reálné gymnázium v Jeronýmově ulici, státní německý učitelský ústav v Jeronýmově ulici, hospodářská škola ve Čtyřech Dvorech, mistrovská škola strojnická při II. průmyslové škole v Dukelské ulici a obchodní akademie a obchodní škola v Dukelské ulici.

13 Jednalo se například o obce Dubné, Jilovice, Třeboň, Veselí, Velešín, Ledenice, Olešnice a další.

14 SOKA Č. Budějovice, Německý okresní školní inspektor (dále jen NOŠI), karton 21, Seznam německých škol na území jižních Čech, nedatováno.

15 Jako směrodatný legislativní podklad pro založení školy je brán v tomto případě daný výnos Ministerstva školství a národní osvěty (dále jen MšANO) bez ohledu na fungování školy ještě před jeho vydáním.

SSSR, jednak i důležitý fakt, že i přes vytváření vhodných politických a hospodářských podmínek počet německých obyvatel na území protektorátu v podstatě nerostl, a tudíž pro vznik nových školských zařízení chyběl patřičný německý dorost. Vedoucí politické a vojenské kruhy říše začaly preferovat ze strany protektorátu především plnění hospodářských úkolů a nestály o vnášení neklidu do české společnosti příliš okatými germanizačními opatřeními. Dokončení realizace germanizačního programu v oblasti školství se tedy přesunulo do období po vítězné válce a do té doby se měly uskutečňovat drobné kroky vedoucí k posílení dominantní role německých škol na našem území.

Během necelých dvou let, od poloviny roku 1939 do první půlky roku 1941, vznikla na území regionu pravidelně rozložená síť německých obecných škol pokrývající celou sledovanou oblast, v níž vzdálenost dvou škol nepřekročila více než 20 km. Nej hustější byla samozřejmě v krajské metropoli (cca 5 obecných a měšťanských škol a 10 vyšších středních, odborných a řemeslnických škol) a jejím nejbližším okolí, kde fungovalo dalších 13 obecných škol.¹⁶ Všechny z okolních 13 škol byly vzdáleny maximálně do 5 km od katastru města České Budějovice, což znamenalo, že zdejší německá enkláva zaujímal dominantní pozice v rámci celé jihočeské oblasti. Výraznou hustotou německých ústavů se mohlo pochlubit i Borovansko se školami v Borovanech, Trhových Svinech, Ledenicích, Jílovicích a v Olešnici a Křemežsko se školami v Křemži, Holubově, Rájově, Brlohu a v Nové Vsi. Oblast severně od Českých Budějovic sice nezaznamenala takovou koncentraci německých škol, zato nechyběly v žádném z významnějších měst a důležitých spojnic ve směru na Písek, Tábor a Pelhřimov.¹⁷ Minimálně jedna německá škola se pak samozřejmě nacházela v každém ze sídel politického okresu v rámci celého jihočeského regionu. Důležitou roli přitom hrála nejenom dostupnost jednotlivých škol pro děti z obcí, kde škola nefungovala, ale i rozložení školských center do těch oblastí, kde se německá menšina takřka nevykytovala.

Základní úlohou pro fungování nově založených německých ústavů se stalo především získání dostatečného počtu žáků či studentů. S tímto problémem se potýkaly některé německé školy v regionu ještě před samotnou okupací Čech a Moravy. Jestliže v krajské metropoli vznikla po 15. březnu 1939 řada nových německých škol, museli realizátoři celého programu počítat v tomto směru s nemalými těžkostmi. Žádný masový odliv dětí z českých škol se zde totiž nekonal,¹⁸ čímž vzaly za své

16 Šlo o lokality Boršov, České Vrbné, Čtyři Dvory, Dobrá Voda, Haklovy Dvory, Hodějovice, Homole, Kněžské Dvory, Mladé, Roudné, Rožnov, Rudolfovo, Šindlovy Dvory (většina ze zmiňovaných obcí je v současnosti součástí krajské metropole).

17 Severozápadně od města šlo o školy v Netolicích a ve Vodňanech, severní směr vyplňovaly školy v Hluboké nad Vltavou, Týně nad Vltavou, ve Veselí nad Lužnicí a v Soběslavi, severovýchodním směrem pak nalezneme školy v Lišově, Třeboní a expozituru v Kardašově Řečici.

18 Viz srovnání statistických údajů počtu žáků na jednotlivých typech českých škol v Českých Budějovicích ve školním roce 1938/39, 1939/40. SOKA Č. Budějovice, školní kroniky českých škol.

poněkud naivní spekulace o tom, že české ústavy navštěvuje velké množství německé mládeže. Příslušní nacističtí činitelé tedy byli nuceni zavést taková legislativní opatření, aby do těchto institucí dostali dostatečné množství „vhodného“ dorostu bez ohledu na to, zda se jedná či nejedná o rodové Němce. V první fázi šlo o děti ze smíšených manželství, v němž alespoň jeden z rodičů získal německou státní příslušnost. V druhé fázi pak docházelo k nucenému „přidělování“ německé státní příslušnosti dětem rodičů s protektorátní příslušností, z nichž alespoň jeden pocházel z německého manželství. Toto opatření odstartovalo řadu bezprecedentních případů, kdy rodiče české národnosti a protektorátní příslušnosti museli své dítě posílat do německé školy na základě rozhodnutí Oberlandrata o přiznání německé státní příslušnosti. O tom, že takové dítě neovládalo ve většině případů německý jazyk, se není třeba ani zmiňovat.

Také na jihu Čech existoval určitý počet českých rodin, které svoje děti posílaly do německých škol, aniž by k tomu byly jakkoliv nuceny. V některých případech šlo o Čechy, kteří se vnitřně ztotožnili s říšskou myšlenkou jednotné Evropy a představovali širší ideový proud, v němž se objevili jak přívrženci české fašistické ideologie na straně jedné, tak zastánci Moravcova aktivismu na straně druhé. Mnozí z těchto Čechů si dokonce oficiálně požádali o německé státní občanství,¹⁹ ovšem nemuselo to být nutným pravidlem. Do druhé skupiny Čechů patřili ti, jenž se sice s nacistickým světonázorem neztotožnili, ale sledovali ryze praktický prospěch svých ratolestí, především při jejich využití německého jazyka v budoucím životě. Někteří z nich ani nehodlali svá dítky nechat v německých školách po celou dobu povinné školní docházky, ale pouze na tu dobu, kdy se naučí pořádně německy, a poté je znovu nechali zapsat na českou školu.²⁰ Výjimečné nebyly ani případy, kdy jedno z dětí z takové rodiny chodilo do české školy a druhé zase do německé. Valná většina české populace ovšem na podobné prospěchářství pohlížela s krajním despektem a tak se tato skupina Čechů dostala do nezáviděníhodné společenské izolace podobně jako proněmečtí aktivisté nebo čeští fašisté. Německé orgány přirozeně nekladly žádné překážky dobrovolné docházce českých dětí do německých škol a naopak podobné aktivity podporovaly.

Poměrně málo známý je fakt, že ke zvýšení počtu žáků na některých německých školách na Českobudějovicku se využívalo i dojíždění dětí z příhraničních oblastí staré říše. Platilo to především pro vyšší a odborné školství situované v krajské metropoli, kam na studia dojížděli žáci především do německého učitelského ústavu, obchodní akademie, lesnické školy, průmyslovky a živnostenské školy. Uvedené německé ústavy nabízely přespolním zájemcům o studium ubytování v mládežnických domo-

19 JČM, fond „K“, pomocný materiál, Seznam Čechů, kterým bylo přiznáno německé státní občanství, – xerokopie.

20 SOKA Č. Budějovice, NOŠI, karton 22, Přípis okresního hejtmána vedení německé obecné školy ve Lhenicích z 20. 9. 1944.

vech, slevy na dopravu a sociální stipendia nemajetným žákům.²¹ Podle nařízení říšského protektora Konstantina von Neuratha nesměly být kladeny žádné legislativní ani praktické překážky k možnosti dojíždění žáků přes hranice z Německa do škol v protektorátu.²² Pro docházku přespolních dětí existovaly v rámci okresu poměrně příhodné podmínky, neboť německé hranice byly vzdáleny od Českých Budějovic necelých 25 kilometrů a v jižní části okresu fungovala řada německých obecních škol v českých přifrančních obcích, například v Brloze, Nebahovách, Soběnově, Olešnici, Holubově, Rájově nebo v Tušti. Do těchto škol mohly docházet německé děti z říše bez problémů pěšky. Nejmarkantněji se to projevilo v případě obce Brloh, jejíž školu navštěvovali i žáci ze zabraných osad Johannesthal, Richterhäuser, Oberhäuser, Schmiedhäuser a Grabenhäuser, a to přímo na základě příkazu zemské školní rady župy Oberdonau.²³ Na druhé straně odmítly německé úřady povolit českým dětem ze zabrané osady České Chalupy návštěvu české školy v Brloze, takže ty i nadále musely navštěvovat německou školu v Jaroníně.

Dalším zdrojem přírůstku žactva do německých škol v oblasti se staly kontingenty přesídlenců z Besarábie a jižního Tyrolska. V rámci první fáze germanizačního programu se v určených oblastech jižních Čech usídlovali přesídlenci na vyvlastněné české statky nebo byli umístěni do přechodných sběrných táborů. Vnucenou správou a pozdější zábor českých statků inicioval Pozemkový úřad pro Čechy a Moravu, jehož obvodová úřadovna působila i v krajské metropoli. V průběhu let 1942–45 provedla českobudějovická úřadovna vyvlastnění celkem 117 usedlostí, přičemž nezanedbatelné procento z nich připadlo na oblast Dubného a okolí.²⁴ Do oblasti, kde se před válkou nacházelo pouze několik smíšených česko-německých rodin, se tak najednou dostalo několik desítek nových osídlenců a v některých osadách tím pádem vytvořili nezanedbatelnou „německou“ menšinu. Jenom v samotné obci Dubné tak vzrostl počet dětí navštěvujících německou obecní školu z původních 10 při založení školy 1. 5. 1940 až na více než 50 o tři roky později.²⁵ Nic na tomto stavu neměnil ani fakt, že převážná většina žáků zde neovládala německý jazyk, neboť pocházela z jižních Tyrol, kde navštěvovala italské školy. Zbytek pak tvořily děti ze smíšených česko-německých manželství, které chodily před okupací do místní české školy. Některé z dětí se tak neuměly domluvit jedním jazykem ani sami mezi sebou.

Na podzim roku 1940 dorazil do jižních Čech rovněž početný kontingent němec-

21 SOKA Č. Budějovice, fond Oberlandrat Č. Budějovice, karton 24, Propagační leták k náboru do německých škol v Č. Budějovicích, 1939.

22 Tamtéž, Přípis zemské školní rady župy Oberdonau z 25. 9. 1939.

23 SOKA Č. Budějovice, NOŠI, karton 8, Přípis Landratu Krummau 101/9 okresnímu školnímu výboru z 10. 10. 1939.

24 V Dubném celkem 10 usedlostí, Branišově 3, Čakově 3, Jaronicích 4, Křenovicích 5, Kvítkovicích 5, Žabovřeskách 8, Jankově 2, v Čakovci, Čejkovicích a Dehtáři po jedné usedlosti. – HAAS, A.: *Vyvlastňování české půdy na Česko-budějovicku za okupace, Jihočeský sborník historický* (dále jen *JSH*) 31, 1962, s. 176.

25 Blíže viz NIKRMAJER, Leoš: *Česká a německá škola v Dubném v období nacistické okupace*. In: *Výběr* 3, 2002, s. 245–250

kých přesídlenců z Besarábie²⁶ o počtu asi tisíce lidí. Ten se rozdělil do několika skupin, jenž se dočasně umístily ve sběrných střediscích v Brloze, Českých Budějovicích, Suchdole nad Lužnicí, Boršově nad Vltavou a v Kardašově Řečici. V každé ze zmiňovaných obcí se muselo umístit několik desítek dětí, což ve svém důsledku znamenalo rozšíření stávajících německých škol nebo založení příslušných expozitur. V Českých Budějovicích se dětem z Besarábie poskytla církevní škola u svatého Josefa a místní budova sirotčince, v Brloze se rozšířila obecná škola ze tří na pět tříd, v Kardašově Řečici se založily expozitury obecné školy Veselí nad Lužnicí, v Boršově vznikla expozitura Poříčí a v Suchdole nad Lužnicí se rozšířil počet tříd ze dvou na čtyři. Pro 363 nové žáky tak vzniklo celkem 11 nových tříd.²⁷ Ve většině uvedených škol muselo být dočasně přikročeno ke střídavému vyučování, neboť kapacitně nevyhovovaly takovému nárůstu žactva. Problémy nastaly rovněž se vztahy mezi žáky, neboť se vyskytly případy, že děti přesídlenců byly od svých spolužáků napadány a haněny a některé incidenty musel řešit dokonce komisař pro upevnění němectví.²⁸ Část besarábských i tyrolských přesídlenců se ovšem přestěhovala po určité době do Německa, takže počet dětí na jmenovaných školách posléze znovu klesl. Přes upřímnou snahu kompetentních školních orgánů zvýšit počet žáků německých škol podobnými přesídlovacími manévry zůstalo pouze u těchto dvou realizovaných kontingentů, což při konečném účtování nemělo podstatnější vliv na další vývoj již existujících školských zařízení.

Počty žáků v německých školách v obvodu okresního školního inspektora sice znamenaly do roku 1942 určitý nárůst, posléze ale došlo ke stagnaci a na konci války dokonce k mírnému poklesu žactva. Souviselo to samozřejmě s celkovou politickou a vojenskou situací, která se od roku 1942 začala zhoršovat, a tím pádem se realizace celého germanizačního programu odsunula na dobu po vítězné válce. I z tohoto důvodu se v roce 1943 vytvořily už pouze obecné školy v Holubově, Soběnově a v Nové Vsi a od počátku roku 1944 už další německá škola na jihu Čech nevznikla.²⁹ Většina z téměř 40 obecných škol byla pouze jednotřídní, přičemž počet dětí v některých třídách nepřesáhl ani číslo 20. Některé z nově založených škol měly pouze 10 až 15 dětí (např. Roudné, Mezimostí, Olešnice, Jílovce nebo České Vrbné). Nejvyšším počtem žáků se mohly pochlubit čtyři tradiční budějovické školy – obecná a měšťanská škola pro chlapce a obecná a měšťanská škola pro dívky, v každé z nich fungovalo na začátku školního roku 1941/42 8 tříd s průměrem přes 200 žáků na školu.³⁰ Na venkově se vymykaly velikostí školní zařízení v Brloze, Hodějovicích, Rudolfově, Netolicích, Rožnově a ve Vodňanech, které navštěvovalo v uvedeném školním roce

26 SOKA Č. Budějovice, fond Oberlandrat Č. Budějovice, karton 8, Hlášení Oberlandrata Č. Budějovice říšskému protektorovi z 24. 10. 1940.

27 SOKA Č. Budějovice, NOŠI, karton 21, Evidence o počtu a rozdělení žáků z Besarábie z 1. 2. 1942.

28 SOKA Č. Budějovice, NOŠI, karton 19, Přípis říšského komisaře pro upevnění němectví z 1. 6. 1942.

29 BOSÁK, F.: *Germanizační úloha německých škol na Českobudějovicku za okupace*, JSH 1–2, 1964, s. 66.

30 SOKA Č. Budějovice, NOŠI, karton 23, Statistický přehled žactva na německých školách č. 11472 z 21. 11. 1941.

víc než 50 dětí. Počty žáků na některých školách sice v jednotlivých letech kolísaly v závislosti na určitých společenských faktorech (např. již uvedených kontingentech přesídlenců), u menších jednotřídních škol se však jednalo většinou o zanedbatelné cifry.

Drtivá většina německých škol v rámci budějovického okresu se paradoxně potýkala s jazykovými problémy. Nezanedbatelná část žáků, vzhledem ke své české nebo jiné národnosti, totiž při nástupu do školy nezvládala němčinu buď vůbec, nebo jen velmi mizerně, což způsobovalo samozřejmě nemalé těžkosti v rámci vyučovacího procesu. Není cílem tohoto článku analyzovat, zda dotyčné dítě pocházelo z českého nebo smíšeného manželství, zda obdrželo německé státní občanství či protektorátní příslušnost, ale jakým jazykem se běžně dorozumívalo. V tomto ohledu lze pouze konstatovat, že podle již dříve publikovaných rozborů a dostupných německých statistik téměř polovina žáků na německých obecných školách neovládala vyučovací jazyk tak, aby bez problémů zvládala a chápala probíranou látku.³¹ Vyrovnat se s tímto oříškem nebylo rozhodně jednoduché a zcela jistě nestačily ke spokojenosti zaváděné jazykové kurzy, které měly za úkol děti jazyku pořádně naučit.³² Na některých školách v rámci okresu se školilo v kurzech německého jazyka dokonce veškeré žactvo, což platilo především o nově založených ústavech. Tato skutečnost se dostávala poněkud do protipólu s nařízením úřadu říšského protektora, v němž se doporučovalo, aby počet dětí bez znalostí německého jazyka nepřekročil ve třídě 25 % všech dětí (na obecných školách 33 %). O tom, jaký vládl na zdejších německých ústavech národní duch, vypovídá i skutečnost, že o přestávkách se zde bavili někteří žáci česky, na což zareagoval i okresní inspektor ve svém nařízení, v němž podobné „výstřelky“ zakazoval a zároveň doporučoval dotyčným rodičům, aby v jazykových ohledech věnovali více péče svým ratolestem.³³ Jazyková i celková vzdělanostní úroveň na německých školách v regionu ovšem nestoupala, ale vzhledem ke stále vzrůstajícím těžkostem spíše naopak, o čemž vypovídá i fakt, že návrhy na zlepšení jazykové zdatnosti zdejších dětí lze zaznamenat i v průběhu let 1943 a 1944.³⁴ Boj mezi českým a německým školstvím na území protektorátu se ovšem neodehrával pouze v rovině jazykové. Hlavní tendence německých orgánů v oblasti českého školství spočívala v nastolení takových restriktivních opatření, která by výrazně snížila budoucí vzdělanostní úroveň českého národa. Jejich základem se staly zásahy do vyučovací náplně a struktury tak, aby se podmínky pro normální výuku na českých školách co nejvíce ztížily. K tomu posloužila celá řada nejrůznějších opatření ideologického i technického rázu, od sni-

31 Blíže viz BOSÁK, F.: *Germanizační úloha německých škol na Českobudějovicku za okupace*, JSH 3–4, 1964, s. 170–174.

32 SOKA Č. Budějovice, NOŠI, karton 3, Oběžník NOŠI 305/42 o zavedení jazykových kurzů z 29. 10. 1942.

33 Tamtéž, karton 5, Oběžník NOŠI č. 66 z 18. 5. 1940.

34 Souviselo to například se doporučením, aby se nezaváděly oddělené skupiny podle dosažené jazykové úrovně v jednotlivých třídách, ale aby starší žáci mluvící dobře německy pomáhali překonat problémy žákům mladším a nedostatečně jazykově vybaveným.

žování počtu vyučovacích hodin některých důležitých předmětů ve výuce až po vlastní rušení škol.³⁵ K uzavření školy se využíval pouhý náznak pasivní rezistence žactva nebo vedení sboru, podobný případ se vyskytl v Táboře, ale nikoliv v rámci česko-budějovického okresu, nebo se odůvodnilo údajnou nepotřebností z hlediska předimenzovanosti především vyššího středního školství.³⁶ V první fázi těchto opatření šlo čistě o rozhodovací pravomoci školského odboru úřadu říšského protektora, od počátku roku 1942 se na nich aktivně spolupodílelo rovněž Ministerstvo školství a národní osvěty v čele s Emanuelem Moravcem. Zlikvidováno tak bylo třeba řádové dívčí reálné gymnázium sester Nejsvětější svátosti v Českých Budějovicích, spojeno reálné gymnázium s bývalou reálkou dr. A. Zátky tamtéž a zrušena reálka v Písku. Rušeny však byly i obecné školy, například v Litvínovicích, jejíž žáci byli převedeni na školu v Šindlových Dvorech, nebo v Roudném, odkud děti musely docházet několik kilometrů denně do přeplněné školy v Rožnově.³⁷

Vzhledem k likvidaci ústavů a již zmiňovaného záboru školních budov pro potřeby říšské branné moci, německých úřadů nebo německých škol se zvyšoval počet žáků ve třídě, stávající školy se musely neustále někam stěhovat a zavádět systém střídavého vyučování. V samotné krajské metropoli neexistovala do konce války ani jedna z českých obecných, měšťanských nebo středních či odborných škol, která by nebyla podobným opatřením postižena, a z ostatních školských zařízení na okresu se této situaci vyhnulo jen několik případů. Některé ústavy v Českých Budějovicích se v průběhu okupace stěhovaly dokonce několikrát,³⁸ čímž samozřejmě netrpěla pouze samotná výuka, ale rovněž technické zařízení školy. Při zavedení střídavého vyučování probíhala výuka často v nevyhovujících podmínkách a prostorech. Rovněž na některých „venkovských“ českých školách na okrese se vyučovalo ve společenských místnostech, v záložně nebo dokonce v pohostinských zařízeních.³⁹ K zřízení nových českých škol všech stupňů byl zapotřebí souhlas úřadu říšského protektora podobně jako k jakýmkoliv technickým aktivitám směřujícím ke stavbě nebo dostavbě nových školních zařízení. Je samozřejmé, že říšský protektor podobný souhlas české straně poskytl jenom velmi zřídka. Světlou výjimkou se stalo v rámci okresu zřízení budovy obecné a měšťanské školy v Kamenném Újezdu, jejíž kolaudace proběhla v srpnu roku 1941. Na druhé straně výstavba nových německých škol probíhala v první fázi okupace nejenže bez jakéhokoli omezení či restrikcí, ale většinou s výraznou podporou okupační správy. Tak vznikla školská zařízení například v Suchém Vrbném nebo

35 DOLEŽAL, Jirí: *Česká kultura za protektorátu*. Praha 1996, s. 41.

36 SOKA Č. Budějovice, Okresní školní výbor Č. Budějovice (dále jen OŠV), karton 22, Oběžník České zemské školní rady č. III – 2573 o redukci českého středního školství z 16. 7. 1941.

37 Tamtéž, karton 11, Nařízení Oberlandrata Č. Budějovice č. 7909/39 z 20. 12. 1939 a oznámení OŠI č. 4303/40 Růženě Doležalové o vypovězení nájemní smlouvy obecné školy z 8. 10. 1940.

38 Někdy se jednalo o opatření na několik dní, například v případě konání Kreistagu NSDAP v Českých Budějovicích 4.–6. 6. 1939, někdy trval zábor několik měsíců nebo až do konce války.

39 Např. v Dubném, Homolích, v Šindlových Dvorech a jinde. – SOKA Č. Budějovice, Školní kronika české obecné školy Dubné, B 724/2, zápis ze školního roku 1943/44.

ve Velešíně, které se dočkaly dostavby až v roce 1943,⁴⁰ tedy v období, kdy se už veškerá stavební aktivita na území protektorátu téměř zastavila. Finance na opravy a vybavení německých škol však muselo vynakládat ministerstvo až do jara 1945. Ještě necelý měsíc před koncem války například opravovala firma Rachač poškozenou střechu německé školy v důsledku spojeneckého bombardování Budějovic právě v Suchém Vrbném a koncem dubna 1945 neměl okresní školní inspektor nic lepšího na práci než požadovat uhrazení nákladů na zdravotní pojištění školnice v Netolicích nebo zařizovat objednávky učebnic u školního nakladatelství v Praze. Svědčí to o neobyčejné vytrvalosti a důslednosti okupačního systému až do jeho hořkého konce.⁴¹ Technické ztěžování výuky nespočívalo pouze v procesu permanentního stěhování z místa na místo, kdy jednotlivé české školy (především v krajské metropoli) se střídavě kumulovaly ve vybraných školních budovách nebo se škola naopak musela rozdělit po třídách a absolvovat výuku ve více objektech, takže ani profesorský sbor vzhledem k systému střídavého vyučování neměl šanci se sejít pohromadě k jakémukoliv poradě.⁴² Nezřídko docházelo rovněž k takovému přemístění školy, které mělo za následek dlouhé několikakilometrové docházení nebo dojíždění žáků do určené lokality, na což poukazoval nejen okresní školní výbor, ale mnozí rodiče. V rámci krajského města byla delším docházením do školy ohrožována bezpečnost především menších dětí v 1. a 2. třídě. Z tohoto důvodu se snažily kompetentní školské orgány zajistit náhradní prostory na výuku aspoň u nejnižších ročníků tak, aby děti nemusely procházet celým městem. Například v případě IV. obecné školy pro Linecké předměstí se pronajala místnost v nedaleké restauraci U Váňů pro nejmenší děti, takže nemusely docházet až do budovy obecné dívčí školy na Pražském předměstí vzdálené víc než dva kilometry.⁴³ Místní české školní instituce a vedení jednotlivých škol vyvinuly v podobných situacích přes nepředstavitelně těžké podmínky a záměrná opatření německé správy skutečně obětavou iniciativu a někdy se jim podařilo i drobné vítězství v boji o udržení chodu českých škol na okrese. To by samozřejmě nebylo možné bez ochoty a spolupráce dalších subjektů i jednotlivců, ať už se jednalo o samosprávné české orgány v příslušných obcích, rodiče dětí, činovníky Národního souručenství či majitele těch nemovitostí, v jejichž prostorách našly azyl mnohé české školy.

Německá správa se leckdy snažila likvidovat i tradiční ústavy v českých obcích a používala k tomu všech dostupných prostředků. Tímto způsobem „vystřnadili“ Němci v roce 1940 například slavné jindřichohradecké gymnázium, které se muselo přestěhovat do Soběslavi, a drtivá většina studentů tak dojížděla do konce války přes

40 SOKA Č. Budějovice, karton 8, Zpráva NOŠI č. 3250 okresnímu hejtmanovi o proběhnutí komisionálního řízení na plánované novostavby školských zařízení z 12. 8. 1940.

41 SOKA Č. Budějovice, NOŠI, karton 24, Přípisy NOŠI z 30. 4. 1945.

42 SOKA Č. Budějovice, Školní kronika I. obecné dívčí školy v Č. Budějovicích, B 96/6, zápis o zabrání české školy německou armádou 3. 10. 1944.

43 SOKA Č. Budějovice, Školní kronika IV. obecné školy pro Linecké předměstí, B 100/6, zápis ze školního roku 1941/1942.

30 kilometrů vlakem do školy.⁴⁴ Při boji mezi vládním komisařem Jindřichova Hradce Böhmem a vedením gymnázia o udržení tohoto ústavu ve městě vstoupili do hry dokonce i předseda vlády Alois Eliáš a ministr školství Kapras, kteří projednávali tuto kauzu až na úrovni ministerské rady. Přes veškerou snahu kompetentních činitelů, aby se gymnázium zachránilo alespoň tak, že se rozdělí po třídách do jiných hradeckých škol, zamítl vládní komisař tuto variantu s pokrytecky škodolibým odůvodněním, že by tím utrpěla kvalita výuky na jiných českých školách. Ani ústní intervence a písemné memorandum samotného státního prezidenta Emila Háchy říšskému protektorovi Konstantinu von Neurathovi⁴⁵ nezměnilo nic na vypovězení školy z města. Tento případ na jedné straně dokumentuje skutečnost, jakým vlivem se asi mohl pochlubit státní prezident i celá protektorátní vláda, když neuspěli proti celkem nevýznamné figurce německého vládního komisaře periferního jihočeského města, na straně druhé poukazuje na důležitost, jakou přisuzovali Němci právě resortu školství v jejich germanizačních plánech.

Za další vhodné prostředky ke ztížení výuky na českých školách v rámci okresu posloužilo nařízení o zvýšení počtu žáků ve třídě z původních 45 na 50 v jednotřídních školách a 60 na ostatních školách.⁴⁶ Na německých školách přitom zůstal limitní počet 45 žáků ve třídě stejný. Ve větších městech tak začalo docházet ke spojování některých ročníků a k redukci počtu pobočných tříd. Ministerstvo školství stanovilo, že za přeplněnou má být považována ta učebna, v níž na jedno dítě připadá méně než jeden metr čtvereční celkové podlahové plochy, a nechyběly také případy, kdy se v regionu rušily paralelky s více než 50 žáky ve třídě. Tato opatření se zpravidla odůvodňovala možnostmi dojíždění žáků do jiných škol mimo místo bydliště, což bylo ale zejména u nižších ročníků spojeno s nemalou fyzickou i psychickou zátěží. Dojíždění se paradoxně nevyhnulo ani značnému množství žáků německých obecných, měšťanských a středních škol. Způsobil to sám školský systém, který si Němci ve snaze o germanizaci ve školství prosadili, neboť řada žáků místo dosavadní docházky do české obecné školy musela docházet do spádové školy německé, která mohla být situována i několik kilometrů od místa jejich bydliště. Typickými příklady jsou německé obecné školy v Dubném, Třeboni, Suchdole nad Lužnicí nebo v Borovanech.⁴⁷ Redukcí tříd a škol byly ovšem ve větší míře postiženy od roku 1941 především české jednotřídky v obcích s německou menšinou, neboť na základě ministerského výnosu se likvidovaly ty české ústavy, v nichž počet žáků nedosáhl čísla 20.

44 PROKOP, R.: *Z historie jindřichohradeckých škol*. In: *Jindřichův Hradec 1293–1993*, České Budějovice, Inpress 1993, s. 134.

45 Blíže viz POKORNÝ, J.: *Jindřichohradecké gymnázium v letech okupace*, České Budějovice 1976.

46 V roce 1940 došlo k systémovým změnám na českých školách, dosavadní pětiletá obecná škola se zredukovala na čtyřletou a měšťanská tříletá se rozšířila na čtyřletou. – DOLEŽAL, Jiří: *Česká kultura za protektorátu (školství, písemnictví, kinematografie)*. Praha 1996, s. 51.

47 BOSÁK, F.: *Z dějin borovanského školství*. In: *Borovany – vlastivědný sborník k 800. výročí prvé zprávy obci*, Borovany 1986, s. 164.

Za velice závažný lze také považovat zásah do systému vyučovací náplně, která prošla od počátku okupace výraznými změnami. Ještě před vypuknutím války došlo ke korekci výkladu některých předmětů, jenž byl v rozporu s novými státoprávními poměry. Od října 1939 se zavedla rovněž povinná výuka německého jazyka na českých měšťanských školách,⁴⁸ přičemž na středních, vyšších a odborných školách bylo vyučování němčině povinné již v období 1. republiky. Nutno ovšem podotknout, že rovněž na německých školách všech stupňů se v rozvrhu počítalo s hodinami českého jazyka, a to v nijak malém rozsahu. Základním důvodem pro výuku češtiny měla být podle vyjádření zdejšího německého školního inspektora „*praktická využitelnost tohoto jazyka v denním životě při styku s českým obyvatelstvem*“. Teprve postupem doby se počet těchto hodin snižoval a na některých typech německých škol posléze češtinu nahradily jiné cizí jazyky, například angličtina nebo italština.⁴⁹ Pro mnohé žáky německých ústavů v regionu však čeština znamenala rodný a dorozumivací jazyk, takže se během hodin tohoto jazyka měli věnovat naopak zdokonalení němčiny. Na českých školách všech stupňů a typů naopak počet hodin německého jazyka v průběhu okupace neustále vzrůstal. Od listopadu roku 1940 se zavedl německý jazyk povinně do českých obecných škol a na měšťanských školách vzrostl ve všech ročnících na 5 hodin týdně.⁵⁰ V průběhu dalšího vývoje se počet těchto hodin zvýšil až na 7 hodin týdně ve vyšších ročnících obecných škol, přičemž povinně se vyučovalo němčině již od první třídy v rozsahu 4 hodiny týdně, 7 hodin týdně na hlavních školách a dokonce 8 hodin týdně na školách středních. V porovnání s výukou českého jazyka šlo o vyložený nepoměr, poněvadž zde se počet hodin naopak citelně snížil a v některých ročnících nedosahoval ani poloviny počtu hodin stanovených pro němčinu.

V souvislosti s výrazným rozšířením německého jazyka do českých škol připadla nelehká úloha těm učitelům, kteří německy buď vůbec neuměli, nebo tuto řeč zvládali nedostatečně. Od roku 1941 se všichni čeští učitelé museli podrobovat povinné komisionální zkoušce z němčiny, a to i v případě, že u nich byla součástí maturitní zkoušky. Pouze v případě předložení potvrzení o absolvované státní zkoušce se od přezkoušení upustilo. Jihočeští učitelé se měli zdokonalovat a připravovat ke zkoušce ve speciálních jazykových kurzech, které organizoval školský úřad ve spolupráci s odborovou organizací.⁵¹ Kurzy se staly později povinnými a účast na nich se kontrolovala. V rámci budějovického okresu lze z dotazníků učitelů českých obecných a měšťanských škol vysledovat spíše horší hodnocení za zvládnutí německého jazyka i případy jeho úplné

48 *Národní práce*, 14. 1. 1940.

49 Na německých obecných školách český jazyk odpadl od počátku školního roku 1942/43, na školách hlavních odpadla čeština v 1. ročníku a v ostatních ročnících se vyučovala v rozsahu 3 hodiny týdně, na učitelských ústavech v každém z ročníků probíhala od zmíněného školního roku výuka tohoto jazyka povinně 3 hodiny týdně a na ostatních německých vyšších školách byl český jazyk povinný pouze ve dvou nejvyšších ročnících. – SOKA Č. Budějovice, NOŠI, karton 3, Oběžník německého školního zemského rady B 510/8 z 18. 6. 1942.

50 *Věstník MšaNO* z 15. 5. 1941, výnos MšaNO č. 43925/41-I z 15. 4. 1941.

51 BOSÁK, F.: *Z dějin učitelských odborů (cesta k organizačnímu sjednocení za protektorátu)*. Pedagogická fakulta České Budějovice 1972, s. 45.

neznalosti.⁵² Jestliže do nástupu ministra školství a národní osvěty Emanuela Moravce ještě přežívala určitá vrstva učitelů, kteří němčinu dostatečně neovládali a k nimž byly stanovené zkušební komise při udělování hodnocení shovívavější, tak po lednu 1942 byl k těmto případům zaujat poměrně nesmiřitelný postoj. Ten z učitelů, který ani při opakovaném přezkoušení němčinu nezvládl, byl propuštěn ze školské služby. Jako nejdůležitější osoba tříčlenné komise figuroval německý zástupce (většinou člen zdejšího německého okresního školního výboru nebo jiného statutárního, kulturního či správního orgánu), na základě jeho rozhodnutí daný učitel ve zkoušce uspěl či nikoliv. Svoji roli tak mohly hrát i vzájemné sympatie a antipatie příslušných zainteresovaných stran v dané zkušební komisi. Českým školním institucím se také brzy dostalo nového nátěru ve formě německo-českého označení názvu školy a dvojjazyčných razítek a tiskopisů.⁵³ V další fázi, od června 1942, pak musel okresní školní výbor v Českých Budějovicích vyřizovat veškerá úřední podání a korespondenci s městským úřadem, okresním úřadem a dalšími správními orgány pouze v německém jazyce bez ohledu na charakter podané žádosti.

Se vzrůstem počtu hodin německého jazyka na českých školách se adekvátně snižoval počet hodin ostatních vyučovacích předmětů. Zhoršovala se tím nejen kvalita výuky, ale vzhledem ke ztíženým podmínkám a opatřením německé správy také všeobecná vzdělanost mladé české populace. Veškeré české učebnice podléhaly schválení úřadu říšského protektora a vzhledem ke strategii příslušných německých orgánů vůči českému školství se zanedlouho staly učebnice zvláště ceněným a vzácným artiklem. Ve starých předválečných a dočasně schválených učebnicích se prováděly škrty a začernění na základě výnosu České zemské školní rady a v případě, že došlo ke shledání jakýchkoliv závad (při častých a důkladných revizích těchto učebních knih), například inkriminovaná zakázaná pasáž nebyla dostatečně začerněna, přistupovalo se k razantním sankcím proti školám ve formě zabavování všech dočasně používaných publikací nebo nepovolení nových učebnic úřadem říšského protektora.⁵⁴ Postupem doby bylo zakázáno používání veškerých map a atlasů vydaných před rokem 1939 a žáci se v hodinách zeměpisu museli naučit především německá synonyma českých měst a obcí. Rada předmětů, především dějepis, zeměpis a z větší části i literatura, doznala ve školních osnovách tak závažných změn, že nové učebnice nejenže nevznikly, ale došlo k omezení a později i k vypuštění výuky většiny humanitních předmětů vůbec.

52 Dotazníky sumarizovaly jednak známku na výročních nebo maturitních vysvědčeních, zkoušku způsobilosti z němčiny pro obecné i měšťanské školy, stupeň znalosti zvládnutí jazyka – aktivně i pasívně, a zda učitel jazyku vyučuje a na jakém typu školy. – SOKA Č. Budějovice, OŠV Č. Budějovice, karton 22, Oběžník prezidia českého zemského školního inspektora č. 383 z 24. 1. 1941.

53 SOKA Č. Budějovice, Školní kronika III. obecné chlapecké školy Č. Budějovice pro Vídeňské předměstí, B 93/3, zápis o nařízení OŠV České Budějovice č. 5726 z 24. 9. 1940.

54 SOKA Č. Budějovice, OŠV Č. Budějovice, karton 22, Oběžník prezidia České zemské školní rady č. 1325/442 o revizi učebnic a pomocných knih ze 4. 1. 1941.

Do zorného pole příslušných školních orgánů se dostaly rovněž žákovské a učitelské knihovny podléhající striktním nařízením a čistkám. Podle propozic zdejšího okresního školního výboru se v první vlně odstranila veškerá literatura přímo odkazující na bývalé státoprávní poměry a literatura politická (zvláště pak protiněmecká či marxistická).⁵⁵ Následovaly restrikce vůči knihám židovských autorů, legionářské literatuře, publikacím T. G. Masaryka, národním literaturám těch států, jež bojovaly proti Německu, a všem autorům, kteří byli v říši zakázáni. Velká čistka postihla výrazně i českou národní literaturu, ať už se to týkalo děl významného velikána, jakým byl František Palacký, na jedné straně, až po slavného Karla Čapka na straně druhé. K vlastnímu naplnění uvedených opatření posloužila ze strany okupantů jakákoliv nesmyslná záminka a motiv. Příkladem může být odstranění básnického díla Jaroslava Vrchlického *Legenda o svatém Prokopu* ze všech školních knihoven v Českých Budějovicích na základě intervence místního německého pohlavára SS, který si stěžoval na to, že z této, dle jeho mínění protiněmecky zaměřené, básně zadala na dívčím reformním gymnáziu místní učitelka Hesslerová studentkám slohový úkol.⁵⁶ Učitelka posléze absolvovala nejen šetření před komisí okresního školního výboru, ale i výslech na Gestapu, zda nešlo o záměrnou protiněmeckou demonstraci. Celý případ skončil naštěstí pro školu dobře, neboť ředitelka školy dostala výstrahu a Hesslerová vyvázla pouze se zastaveným služebním postupem. Školním a učitelským knihovnám na okrese se věnovala zvýšená pozornost po celou dobu okupace a vyřazené knihy se nejprve deponovaly a později likvidovaly.

Významnou roli v nacistických plánech na transformaci českého školství hrála oblast ideologická. V první fázi se úsilí okupační správy soustředilo na potlačení všech pozůstatků státoprávních poměrů bývalé ČSR, a to jak v rovině formální, tak v rovině duchovní. Vedle zmiňované revize knihoven se dostaly na pořad dne všechny učební pomůcky a inventáře s tematikou legií, Sokola, bývalé československé armády, obou předchozích prezidentů, podoby hranic ČSR, staré tiskopisy, razítka a podobné propriety.⁵⁷ V zorném poli příslušných orgánů se od počátku okupace pochopitelně ocitly především učitelské kádry. Vzhledem k aktivní společensko-kulturní úloze, kterou učitelé za první republiky zastávali, měly okupační úřady oprávněný strach z výsledků jakékoliv nekontrolované činnosti této vrstvy inteligence na pracovišti i mimo něj. Základem kontroly se stala především důsledná kádrová politika, aby se v českých ústavech neangažovaly osoby nepřijatelné novému režimu. Z tohoto titulu se sledovala příslušnost učitelských sil k bývalé armádě, legiím, zednářským lóžím, politickým stranám, tělocvičným organizacím a politicky zaměřeným spolkům typu komitétu pro

55 SOKA Č. Budějovice, MÚ Č. Budějovice, karton 152, Nařízení okresního školního výboru Č. Budějovice o revizi žákovských a učitelských knihoven z 1. 12. 1939.

56 SOA Třeboň, PŘ Č. Budějovice, karton 31, Zpráva PŘ o šetření z 3. 6. 1940.

57 SOKA Č. Budějovice, OŠV Č. Budějovice, karton 22, Oběžník prezidia ČZŠR č. 502/2 přes 1941 z 24. 4. 1941.

podporu Španělska nebo Společnosti přátel SSSR.⁵⁸ Od počátku roku 1941 se velká pozornost věnovala především bývalým příslušníkům čs. legií, na něž měl spadeno především státní tajemník K. H. Frank. 8. února 1941 Němci prosadili přes ministerskou radu svoji koncepci penzionování veřejných zaměstnanců, k nimž se učitelé rovněž počítali, jenž elegantně zbavovala bývalé legionáře zaměstnání ve státních službách.⁵⁹

Základem morálního kreditu českého učitele v novém systému se měla stát uctivá loajalita vůči Německu a jeho Vůdci a později otevřený aktivismus pro ideu Nové Evropy a říšskou myšlenku, tedy hodnoty, které mezi učitelstvem nadšeně propagoval od počátku roku 1942 ministr školství a národní osvěty Emanuel Moravec. Místní školské instituce sledovaly především nezávadnost výuky dějepisu, zeměpisu, německého a českého jazyka, dále pak znalost hymen říše a schopnost učitele zabránit jakýmkoliv excesům žáků, jež mohly být německými úřady vykládány jako provokace.⁶⁰ K ideologickému působení na zdejší učitelkou základnu sloužily především agitační shromáždění a schůze k narozeninám Vůdce nebo státního prezidenta Háchy a propagační přednášky na nejrůznější témata. Třídní učitelé na zdejších českých školách měli za povinnost seznámit žáky své třídy dle připravených referátů s dějinnou úlohou zmíněných osobností a Protektorátu Čechy a Morava ve svazku s Velkoněmeckou říší. Mimo to se museli účastnit rovněž instruktážních kurzů k novému způsobu výuky vybraných předmětů a řady ideologických školení k celkové koncepci výchovy. Například v únoru 1942 proběhlo v sále budějovického bia Elektra shromáždění učitelů celého okresu, na němž zazněl obsah projevu ministra školství k zemským a okresním školním inspektorům.⁶¹ Za povinné se pokládaly také slavnostní schůze k výročí vzniku protektorátu organizované v krajské metropoli zpočátku místním vedením Národního souručenství. Po roce 1941 se do nich ovšem zapojily vyloženě kolaborantské organizace Kamarádství – Svaz českých vojáků z fronty nebo Kuratorium pro výchovu mládeže.⁶² V neposlední řadě se museli vybraní zástupci učitelských sborů jednotlivých budějovických škol účastnit přednášek Veřejné osvětové služby nebo Ligy proti bolševismu, jenž vyvíjely svoji aktivitu především v posledních třech letech existence protektorátu. Témata jako „Český národ v totálním pracovním nasazení“ nebo „Demokracie, židovstvo, bolševismus“ pak dostatečně dokumentují povahu a obsah podobných přednáškových akcí, kterých proběhla v rámci budějovického okresu i mimo něj celá řada.⁶³

Přestože většina českých učitelů byla proti takovým pokusům imunní a podobně

58 SOKA Č. Budějovice, Školní kronika II. obecné školy chlapecké Č. Budějovice, B 94, zápis ze školního roku 1941/42.
59 NIKRMAJER, Leoš: *Legionářská otázka v období protektorátu*. In: *Československé legie a první světová válka*, České Budějovice 2002, s. 136.

60 SOKA Č. Budějovice, OŠV, karton 22, Oběžník prezidia ČZŠR č. 439 pres 1941 ze 4. 2. 1941.

61 SOKA Č. Budějovice, Školní kronika I. obecné dívčí školy v Č. Budějovicích, B 96/6, zápis ze 16. 2. 1942.

62 Tamtéž, Zápis z oslavy 3. výročí vzniku protektorátu z 15. 3. 1942.

63 Např. *Jihočeská jednota*, 17. 9. 1943.

přednášky se braly jako formální záležitost, nelze jejich celkový výsledek po stránce psychologické nijak podceňovat. Vzrůstající ideologický tlak se vedl plánovitě především po nástupu nového ministra školství Emanuela Moravce v lednu 1942. Jihočeské učitelstvo bylo vystaveno vytrvalé proněmecké propagandě s antisemitským a antidemokratickým obsahem a samo bylo nuceno, alespoň pasivně, zapojit se do těchto aktivit. K vrcholům servilního aktivistického vyjádření vztahu k říši patřila hromadná protestní shromáždění v souvislosti s atentátem na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha. Rovněž v Českých Budějovicích (i v dalších větších městech jižních Čech) se 10. června 1942 konal podobný masový sraz na náměstí Adolfa Hitlera, kterého se muselo účastnit i veškeré místní české učitelstvo.⁶⁴ Současně s tím probíhaly na školách podpisové akce odsuzující čin atentátníků a politiku zahraniční emigrace a vyjadřující plnou podporu protektorátní vládě v čele se státním prezidentem. Z jednotlivých jihočeských škol se posléze posílaly protestní telegramy adresované prezidentu Háchovi, ministru školství Moravcovi, předsedovi vlády Krejčímu a hlavnímu vedoucímu Národního souručenství Fouskovi. Některé z nich překročily onu pomyslnou hranici vynucené loajality a staly se skutečnými příklady bezpáteřního aktivismu.⁶⁵

Objektem ideologického znásilňování se ovšem nestali pouze čeští učitelé, ale samozřejmě i učitelé němečtí. Ti, na rozdíl od svých českých kolegů, byli mnohem přístupnější infiltraci demagogického jedu, s nímž se většina z nich vnitřně ztotožnila. Mnoho zdejších německých učitelů se společensky a politicky angažovalo a řada z nich byla i aktivními členy NSDAP. Ideologické a společenské působení těchto učitelů ve škole i na veřejnosti pečlivě monitoroval nejen příslušný německý školský úřad, ale především budějovický stranický sekretariát i další orgány okupační správy. Zvláště řídicí učitelé na venkovských školách v okrese představovali v drtivé většině i hlavní a leckdy jediné organizátory společenského života místní německé komunity. Příkladem může být řídicí učitelka německé obecné školy v Dubném Marie Edlerová, příslušnice NSDAP, kterou charakterizovali místní Češi jako osobu lstivou, vychytralou a všeho schopnou, jež, ovládajíc dobře český jazyk, kontrolovala české kulturní dění v obci a jako schvalovatelka českých podniků nezřídka házela jejich organizátorům klacky pod nohy.⁶⁶ Při sporech s místními usedlíky občas vyhrožovala Gestapem a ztěžovala z titulu své funkce práci české obecné školy, s níž sdílel německý ústav stejnou budovu. Usilovala dokonce o ovládnutí celé školní budovy pouze pro potřeby německé školy. Je zcela přirozené, že místní obyvatelé na ni hleděli přinejmenším s despektem a opovržením, ne-li přímo s nenávistí. Samozřejmě nelze všechny zdejší

64 *Budějovické listy*, 24. 6. 1942.

65 Například v české obecné škole v Suchém Vrbném se všech 15 členů sboru přihlásilo do místní odbočky Českého svazu pro spolupráci s Němci. – SOKA Č. Budějovice, OŠV Č. Budějovice, karton 11, Protokol o mimořádné poradě učitelského sboru v obecné škole v Suchém Vrbném ze 6. 6. 1942.

66 SOKA Č. Budějovice, Školní kronika české obecné školy v Dubném, B 724/2, zápis o působení německé řídicí učitelky v Dubném, nedatováno.

německé učitele házet do jednoho pytle, objevili se mezi nimi i jedinci, kteří se chovali k českým kolegům korektně a slušně a odmítali program násilné germanizace českých dětí. Ti však zůstali po celou dobu války v drtivé menšině a své názory před veřejností nemohli otevřeně prezentovat.

Jestliže na českých školách se prosazovala koncepce říšské myšlenky plánovitě především od nástupu Moravce do funkce ministra školství, tak na místních školách německých byla ideologie národního socialismu propagována již od počátku okupace Čech a Moravy německou armádou a nezřídka se zde její symptomy objevovaly již v průběhu období po mnichovských událostech.⁶⁷ Tuto stránku sledoval v regionu především německý krajský vedoucí pro výchovu Erhard Gebauer a příslušné oddělení krajského úřadu NSDAP v Českých Budějovicích. Za základ této směry rasové, antisemitské a nacionálně šovinistické filozofie pro konkrétní výchovné aspekty ve vyučovacím procesu se bral příklad německé armády, její historické tradice a vlastnosti německého vojáka jako nositele nového ducha a pokroku ve společnosti. V jednotlivých vyučovacích hodinách, především pak v němčině, dějepisu a zeměpisu, se nesmělo zapomínat na příklady německých vojenských velikanů jako Bedřicha Velikého, Moltkeho, Ludendorfa či Hindenburga, dále na poslání německé ženy a matky v nové společnosti, hrdinské činy německého dělnictva i prostých členů NSDAP a Hitlerjugend, zápornou úlohu Židů v historickém vývoji Německa i ostatních států nebo úspěchy německé vědy, techniky a sociálního systému v podmínkách nové Velkoněmecké říše.⁶⁸ Dominantní ideologická role připadla aktuálním oslavám vítězství v západním a posléze i ve východním tažení a zásadním politickým projevům vůdce Adolfa Hitlera. Na hromadných apelech tak byli žáci seznámeni s významnými aktualitami z fronty a nezřídka poslouchali společně důležitá rozhlasová vysílání. O těsném vztahu civilního sektoru k armádě vypovídá fakt, že ve zdejších německých školních kronikách se nezřídka objevují zvýrazněné nadpisy s podrobnými komentáři o dění na jednotlivých frontách. Nezapomínalo se samozřejmě ani na aktuální besedy s vojáky. Tak například 17. dubna 1944 referoval o svých zážitcích z východního bojiště jeden z nositelů rytířského kříže shromážděnému žactvu na chlapecké německé obecné škole v Českých Budějovicích.⁶⁹ Dlužno podotknout, že v této době už neměly podobné aktivity příliš racionální opodstatnění, neboť Rudá armáda se nezadržitelně blížila směrem k hranicím východního Pruska.

Velká pozornost se zaměřila rovněž na výchovu budoucího učitelského dorostu jako sociální vrstvy politicky nezatížené minulostí. Zatímco český státní koedukační učitelský ústav v Budějovicích byl z krajské metropole odstraněn a přemístěn do

67 V tomto období požívaly německé školy vnitřní autonomii, jež ve své podstatě znamenala volnou propagaci říšské nacionálně-socialistické ideologie učiteli na všech stupních škol.

68 SOKA Č. Budějovice, NOŠI, karton 6, Oběžník národně-socialistického svazu učitelů z ledna 1940.

69 SOKA Č. Budějovice, Školní kronika německé obecné školy v Č. Budějovicích, B 108, zápis ze 17. 4. 1944.

Soběslavi,⁷⁰ německý protějšek zde vyvíjel zdárně činnost až do skončení války. Výběr studentů na tuto školu bedlivě sledoval jak krajský orgán NSDAP, tak německý okresní školní výbor. K přihlášce na ústav musel žadatel přiložit vedle posledního vysvědčení a dobrozdání školy rodičovský dotazník, služební vysvědčení Hitlerjugend a stanovisko krajského vedoucího NSDAP k osobě zájemce.⁷¹ Základem pro přijetí byl nejen čistý kádrový a rasový profil, ale i aktivní činnost v Hitlerjugend nebo v jiných dobrovolných nacistických organizacích. Za celkem pětileté studium na tomto ústavu se neplatilo školné, ale žáci museli po celou dobu studia povinně bydlet ve studentských domovech, neboť tím se měl posílit jejich kolektivistický duch a odstranit jakýkoliv náznak nežádoucího individualismu.

Ideologická a nacionální rovina ve výuce na místních německých školách patřila vůbec k dominantním složkám výchovy. Zakládání nových německých ústavů v jihočeském regionu se přikládalo mimořádný politický význam, o čemž svědčí slavnostní otevření některých škol v českých obcích. Mediální pozornost se například věnovala založení německých obecných škol ve Velešíně,⁷² Křemži či v Lišově, znovuzřízení již zmíněného učitelského ústavu v Českých Budějovicích nebo otevření první německé obecné školy a opatrovny v budově Švecových kasáren v Jindřichově Hradci.⁷³ Při slavnostním zahájení zpravidla nechyběli ani zástupci místních okupačních úřadů, například německý okresní školní inspektor, zástupce budějovického Oberlandrata nebo někdo z vedoucích činitelů krajského vedení NSDAP, SA a Kulturverbandu, jenž se z velké části spolupodílel na financování a správě těch německých škol, které nebyly postátněny. Programy ku příležitosti otevření té které školy se od sebe většinou valně nelišily. Vedle obligátních politických projevů a zdravic zmiňovaných zástupců strany a správních orgánů nechyběl zpěv německých národních písní v podání zúčastněné formace SA, NSDAP nebo NSKK a slib řídicího učitele či učitelky, že veškerou svoji aktivitu a energii věnuje práci pro novou školu.⁷⁴ Někdy ovšem mohlo otevření nové školy vzbudit jisté rozpaky a pochybnosti o účelnosti takového kroku. Vedl k tomu jednak celkově nízký počet dětí na menších školách, jednak velké procentuální zastoupení dětí neovládající němčinu nebo jenom ten fakt, že při otevření nové školy v blízkosti již existujícího ústavu se zároveň mohla přetáhnout část žáků z již fungující německé školy.⁷⁵

70 SOKA Č. Budějovice, Kronika státního koedukačního učitelského ústavu v Č. Budějovicích, B 130, poválečný zápis, s. 3.

71 Tamtéž, karton 8, Propozice ředitele německého učitelského ústavu ostatním školám k podmínkám přijetí studentů na školu z 11. 5. 1944.

72 *Budweiser Zeitung*, 10. 4. 1940.

73 *Ohlas od Nežárky*, 5. 5. 1939.

74 SOKA Č. Budějovice, NOŠI, karton 12, Zpráva vedení německé obecné školy v Lišově o průběhu slavností k otevření školy ze 17. 12. 1939.

75 Takovým příkladem byla německá obecná škola ve Veselí nad Lužnicí a připravovaná obecná škola v Mezimostí, která by v případě otevření přetáhla část žáků z Veselí, takže v této škole by se posléze potýkali s rapidním nedostatkem žactva. SOKA Č. Budějovice, NOŠI, karton 18, Přípis Reichsauftragsverwaltung VIII/1/42 říšskému protektorovi v Čechách a na Moravě z dubna 1943.

Jestliže přijímání českých dětí na německé obecné a měšťanské školy nebylo v rozporu s ideologickými ani s rasovými zásadami příslušných německých orgánů, pak na střední, odborné nebo vyšší typy německých škol v jihočeském regionu se předpokládalo přijetí především německých žáků. U žáků české národnosti se vyžadovalo absolvování německé obecné a měšťanské školy a dostatečné jazykové znalosti němčiny. Případy povolení studia pro české žáky na německých školách projednávala zemská školní rada a ta také stanovovala maximální počty českých studentů ve třídě. Vzhledem k politickým tlakům na redukci českého vyššího a středního školství ovšem nastal mnohým českým rodičům problém, co dělat dále se svým potomkem po vchození obecné či měšťanské školy. Moravcova koncepce ve školství kladla důraz především na zvýšení počtu odborných sil pro praktické využití ve válečné výrobě a nikoliv na zvýšení počtu středoškolských intelektuálů. Při přijímání českých žáků na střední školy se za ministrování Emanuela Moravce zavedl nový model speciálních výběrových kurzů, kterých se účastnil rovněž německý přidělenec nominovaný německou zemskou školní radou. Tyto kurzy probíhaly i v rámci jihočeského regionu a příslušní němečtí pozorovatelé o nich podávali zprávy přímo německému okresnímu školnímu inspektorovi. Němečtí přidělenci zde sledovali rasový výběr, zdravotní a tělesnou způsobilost zájemců, sociální strukturu, vztahy mezi účastníky kurzu, charakterové vlastnosti a úroveň znalostí z jednotlivých předmětů.⁷⁶ Přímý německý dozor zamezoval přijmutí nevhodných kandidátů na středoškolské vzdělání a určoval rovněž způsob výběru českých studentů.

K jedné ze základních podmínek přijetí na kteroukoliv školu patřilo také rasové hledisko, přičemž ve vztahu k Židům se nepřipouštěly žádné výjimky. Od školního roku 1939/40 platil zákaz návštěvy židovských žáků ve všech typech německých škol včetně soukromých, a to na celém území protektorátu. Pouze míšenci 1. a 2. stupně byli v limitovaném počtu na německých školách tolerováni.⁷⁷ K podobnému opatření přistoupily o rok později rovněž české ústavy, takže v rámci první fáze „řešení židovské otázky“ se tato komunita ocitla zcela mimo jakoukoliv možnost legálního dosažení vzdělání. Počty židovských míšenců na německých školách v rámci budějovického okresu monitoroval zdejší úřad Oberlandrata na základě instrukcí říšského protektora. K prosinci 1941 se nacházelo na německých školách na okrese celkem 15 židovských míšenců,⁷⁸ ovšem vzhledem k dalším opatřením v průběhu roku 1942 zmizeli z těchto ústavů i oni. Monitorování rasové struktury žáků se neveřejně provádělo i na některých národních školách v jižních Čechách, například v Protivíně, kde se pořizovaly fotografie žáků z profilu a anfas určené

76 SOKA Č. Budějovice, NOŠI, karton 6, Zpráva o průběhu výběrového tábora od řídicího učitele Eduarda Pauleho z Českého Vrbného z 30. 7. 1942.

77 *Budweiser Zeitung*, 18. 10. 1939.

78 SOKA Č. Budějovice, Oberlandrat, karton 24, Nařízení úřadu říšského protektora Oberlandratům z 15. 12. 1941.

k dalšímu zpracování.⁷⁹ O bližším rozsahu a průběhu podobných akcí však chybí přesnější doklady.

K samostatné kapitole ve vývoji národního školství v regionu patří bezesporu i demonstrace odporu učitelů a žáků proti německé okupaci a germanizačním tendencím na zdejších českých školách. Projevovaly se nejrůznějšími způsoby a nezřídka jich okupanti využívali (respektive zneužívali) k drastickým postihům vůči učitelům, žákům i celým ústavům. K nejmírnějším formám místní pasivní rezistence patřilo odmítání plnění některých propozic německých školních úřadů. K těm se řadí převážně písemné protesty rodičů proti nucenému posílání svých dětí do německých škol na základě příznání německé státní příslušnosti. Těchto protestů lze registrovat v jižních Čechách průběhu let 1941–44 na desítky, drtivá většina z nich ovšem neměla šanci na úspěch.⁸⁰ Pokud však rodiče odmítli své dítě do německé školy posílat, mohl být žák na základě doporučení pověřence pro výchovu při krajském vedení NSDAP poslán do německého výchovného ústavu, což znamenalo pro rodinu větší zlo než se formálně smířit s posláním dítěte do německé školy.

K častým a využívaným formám protestu patřily například hlučné chování při hraní německé hymny a vztyčování říšské vlajky nebo neuctivé projevy proti Vůdci a závadné nápisy na veřejných místech ve škole, především na toaletách, kde studenti s oblibou dávali najevo svůj názor na nacistický režim. V průběhu roku 1939 se nezřídka v krajské metropoli objevily i náznaky inzultací české školní mládeže vůči německým školákům na veřejných místech, především v podobě vrážení nebo slovních výpadů.⁸¹ Někteří žáci údajně nadávali německým vrstevníkům slovy „*deutsche Juden*“, což v podmínkách období zvýšené perzekuce židovského obyvatelstva více poukazovalo na míru zakořeněného antisemitismu v české společnosti než na skutečnou reflexi česko-německých vztahů. Podle mínění německých kompetentních orgánů nesli hlavní podíl viny především čeští učitelé, kteří přenášeli své protiněmecké přesvědčení na žáky. To se dělo především skrytými náznaky v rámci výuky takových předmětů jako český jazyk, dějepis nebo hudební výchova. Někdy se symptomy tajného protestu objevily i v jiné specifické podobě. Například v kronice I. české obecné dívčí školy v Českých Budějovicích lze od konce roku 1944 vysledovat zřetelnější zápisy se zastřeným protiněmeckým obsahem, ať už se to týká vzpomínky na 60. výročí založení školy, krizových provozních a učebních podmínek v ústavu, nasazení učitelů ve válečném průmyslu nebo bombardování města několik týdnů před koncem války.⁸²

79 SYROVÁTKOVÁ, D.: *Historie školy v období okupace*. Diplomová práce Pedagogické fakulty České Budějovice 1967, s. 19.

80 Blíže viz BOSÁK, F.: *Germanizační úloha německých škol na Československu za okupace*, JSH č. 3–4, 1964, s. 174–180.

81 SOA Třeboň, PŘ Č. Budějovice, karton 41, Oběžník prezidia policejního ředitelství č.2220/4 z 24. 11. 1939.

82 SOKA Č. Budějovice, Školní kronika I. české obecné dívčí školy v Č. Budějovicích, B 96/6, zápisy ze školního roku 1944/45.

Skryté demonstrace učitelů a žáků se samozřejmě neobešly bez represí říšského mocenského aparátu projevujících se vylučováním studentů ze školy, suspendováním učitelů nebo jinými kázeňskými postihy, v horších případech pak výslechy na Gestapu, zatčením či uzavřením celého ústavu. Již několik dní po okupaci měli být na základě nařízení ministerstva školství odstraněni učitelé organizovaní v KSČ a členové rozpuštěného Svazu přátel SSSR. Od 8. března 1940 musel každý z učitelů podepsat slib věrnosti Adolfu Hitlerovi. Odepření mělo za následek okamžité propuštění a následné suspendování daného hříšníka.⁸³ Po nástupu zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha do funkce se situace ještě přiosvětila. Zástupci studentstva a ředitelé středních škol se koncem října 1941 shromáždili u ministra školství a posléze i u státního tajemníka K. H. Franka, kde se jim dostalo vážného varování před říši nepřátelským chováním a museli zároveň složit potupný slib zachování ukázněnosti a poslušnosti. Dle podobného scénáře proběhlo takové shromáždění rovněž v krajské metropoli, kde středoškolské žactvo slibovalo před shromážděním ředitelů a okresního inspektora udržení kázně a loajality k říši. Od konce téhož roku se pak žactvo středních škol a učitelských ústavů v Praze, Plzni, Kladně, Brně, Ostravě, Olomouci a v Českých Budějovicích nesmělo samostatně účastnit žádné kulturní nebo jiné akce po 20. hodině večerní bez doprovodu rodičů nebo jejich zákonných zástupců.⁸⁴

V souvislosti s projevy odporu a zapojení některých jihočeských učitelů do organizovaných struktur domácího odboje docházelo samozřejmě k zatýkání, věznění i popravám zdejších učitelských sil, a to v průběhu celého období nacistické okupace. První vlna zatýkání odstartovala již 1. září 1939 v souvislosti s preventivním opatřením na počátku války. Jako rukojmí byli vybráni například ředitel budějovického gymnázia Otakar Trčka, učitelé Břetislav Jindra z Litvínovic a Jaroslav Ledl ze Šindlových Dvorů.⁸⁵ V následných vlnách pak docházelo k dalšímu uvěznění desítek českých učitelů z celého regionu, což po výchovně-vzdělávací stránce znamenalo citelné kádrové ztráty pro místní české školství. Nejhorší a nejtragičtější perzekuce nastoupila v období heydrichiády, v jejímž průběhu bylo popraveno také 17 učitelů z jižních Čech. Ještě v posledním válečném roce zde docházelo k masovému zatýkání učitelských sil a k perzekucím v souvislosti s aktivizací domácích odbojových skupin.⁸⁶ Samostatné ilegální organizace si zdejší učitelé v období války nevytvořili a většinou pracovali v daných uskupeních jako Obrana národa nebo Petiční výbor Věrní zůstaneme. Pouze na Lišovsku vznikla ilegální organizace V boj, která sdružovala převážně místní učitele.⁸⁷

83 BOSÁK, F.: *Česká škola v době nacistického útlaku*. Pedagogická fakulta České Budějovice 1969, s. 26.

84 SOA Třeboň, PŘ Č. Budějovice, karton 31, Nařízení zemského úřadu v Praze ze 17. 12. 1941.

85 BOSÁK, F.: *Persekuce jihočeských učitelů za okupace*. In: *Výběr* č. 3, 1974, s. 149.

86 Celkem bylo podle zachycených údajů v letech 1939–45 vězněno asi 179 učitelů z jihočeského regionu a 57 z nich zahynulo ve věznicích, koncentračních táborech nebo bylo popraveno. Tamtéž, s. 154.

87 NOVOTNÁ, D.: *Učitelstvo českobudějovického okresu za okupace*. Diplomová práce Pedagogické fakulty České Budějovice 1971, s. 37.

Protipól odbojové činnosti na domácí učitelské scéně představoval bezesporu aktivismus. Někteří z místních učitelů se ztotožnili z Moravcovou koncepcí prosazení říšské myšlenky na českých školách takovou měrou, že se ze své činnosti museli zodpovídat před kárnými komisemi nebo dokonce před mimořádným lidovým soudem. Typickým příkladem byl Václav Starý, učitel na průmyslové škole v Českých Budějovicích, hlavní činník zdejších odboček kolaborantských organizací Český svaz válečníků a Veřejná osvětová služba, které prosazovaly nekompromisní proněmeckou aktivistickou politiku. Angažoval se při větších politických akcích na okrese, ať už se jednalo o přednášky VOS, prezentaci Ligy proti bolševismu nebo sběru na Německý červený kříž, při němž asistoval jako vedoucí okresní sběrný. Sám korespondoval s ministrem školství Moravcem a ve svých přípisech denuncioval nepohodlné kolegy jako protiněmecké elementy, proti nimž je třeba rázně zakročit. Budějovickému okresnímu hejtmanovi Stroblovi nepokrytě nabízel, že bude špiclovat mezi učitelským sborem a dodávat informace o jeho aktivitách a postojích. Kolegům z práce nezřídká vyhrožoval udáním na Gestapu, propagoval zavedení árijského pozdravu,⁸⁸ navrhoval kruté postihy proti žákům, jenž nepřispěli na zimní pomoc německé armádě, a přímo udal několik osob německým orgánům. Za uvedenou činnost ho mimořádný lidový soud v Českých Budějovicích odsoudil k trestu smrti.⁸⁹

Aktivistickou koncepci ve výchovně-vzdělávacím procesu ztělesňovalo především Kuratorium pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě. Tuto organizaci inicioval v květnu 1942 sám ministr Moravec a její základní úkol spočíval v převýchově mladé české generace po vzoru německé Hitlerjugend. V rámci Kuratoria byla zavedena tzv. povinná služba mládeže, které podléhali mladiství protektorátní příslušníci od 10 do 18 let a jejich zákonní zástupci je k této službě museli přihlásit u příslušných obecných úřadů do 1. února 1943.⁹⁰ Do spoluúčasti na povinné službě mládeže byly zapojeny také veškeré mládežnické spolky nejrůznějšího zaměření a vyhnout se jí tak mohli pouze jedinci s vážnými zdravotními problémy nebo Židé. Základními úkoly Kuratoria se, podle zdejšího krajinského tisku, mělo stát odstranění starých demokratických nešvarů a falešné romantiky ve formě zjevů s kytarou prezentujících západní songy, namalovaných děvčat, pokleslé literatury, mládeže vyhýbající se práci a podobně.⁹¹ Jeho činnost v rámci jižních Čech započala již 13. října 1942, kdy v sále budějovické Besedy došlo k výběru spolupracovníků organizace a k projevu jejího generálního referenta dr. Františka Teunera. Vlastní práci zahájilo Kuratorium v březnu příštího roku poselstvím státního prezidenta Háchy a státního tajemníka Franka adresovaným české mládeži a v regionálním měřítku pak jmenováním příslušných okresních pověřenců pro jižní Čechy. Jednou z prvních akcí zdejšího Kuratoria se

88 Árijský pozdrav byl oficiálně zaveden ve školách na základě oběžníku MŠaNO č. 115 z 21. 10. 1942.

89 SOA Třeboň, Mimořádný lidový soud Č. Budějovice, Václav Starý, Ls 465/46, Obžalovací spis z 15. 4. 1946.

90 *Budějovické listy*, 27. 1. 1943.

91 *Jihočeská jednota*, 29. 1. 1943.

pak stala oslava narozenin říšského kancléře v sále hostince Na rychtě začátkem dubna 1943.

Do práce Kuratoria pro výchovu mládeže se v jižních Čechách musely povinně zapojit samozřejmě i učitelské síly na českých školách všech stupňů. V květnu 1943 proběhlo školení instruktorů nové organizace v Českých Budějovicích a Třeboni a do jižních Čech zavítal na inspekční cestu také ústřední vedoucí organizace Emanuel Moravec v parádní uniformě Kuratoria. Navštívil Bechyni, Milevsko, Písek, Vodňany, Netolice a Třeboň a při té příležitosti neopomněl zkontrolovat výuku některých předmětů na vybraných českých školách.⁹² Na konci tohoto měsíce byla zahájena povinná služba mládeže na hřišti v Rožnově pro prvních 200 dětí, a to za přítomnosti nově vyškolených instruktorů z jednotlivých sportovních klubů krajské metropole. Začátkem června došlo k předání prvního výcvikového tábora Kuratoria v protivínském zámku, při kterém nechyběl ani ministr školství Moravec, předseda vlády Krejčí a ministr zemědělství Hrubý. Německou stranu, která k otevření tábora dle mínění Moravce výrazně přispěla, zastupoval Obersturmbannführer Fischer z úřadu říšského protektora a oblastní vedoucí Hitlerjugend Knoop. Do funkce okresního pověřence Kuratoria v Českých Budějovicích byl pak 1. července 1943 slavnostně uveden František Bonuš za asistence generálního referenta Teunera a okresního hejtmana Strobla.⁹³

Jmenováním okresního pověřence Kuratoria se ukončila organizační výstavba centrální mládežnické organizace pro jižní Čechy a odstartovala vlastní činnost po vzoru Moravcových propozic. Pro členy organizace začaly postupně vycházet časopisy *Zteč*, *Správný kluk* a *Dívčí svět*, o jejichž ideologickém zaměření nemělo být žádných pochyb. Činovníci Kuratoria se prezentovali na veřejnosti nejen árijským pozdravem, ale rovněž uniformou ne nepodobnou některým specializovaným útvarům německých organizací.⁹⁴ Nutno ovšem podotknout, že největší aktivity vyvinulo Kuratorium v rámci regionu v průběhu 2. poloviny roku 1943, kdy se uskutečnily okresní dny mládeže v atletice, dále celostátní akce Umění mládeže a několik přednášek s politickým podtextem. V průběhu roku 1944 se činnost Kuratoria poněkud zabrzдила a zaměřila se převážně na akce s ideologickým podtextem, například na antibolševickou kampaň ve spolupráci s ostatními organizacemi nebo na sběry všeho možného materiálu a odpadu. V první třetině roku 1945 pak se pak omezuje v rámci okresu pouze na sběr pro totálně nasazené v říši, organizaci pomoci při nasazení mládeže na opevňovací práce a poslední (již nepříliš radostnou) oslavu výročí založení protektorátu.

92 *České slovo*, 15. 5. 1943.

93 SOKA Č. Budějovice, Školní kronika III. obecné školy chlapecké pro Vídeňské předměstí v Č. Budějovicích, B 95/3, s. 53

94 Uniformu Kuratoria tvořily černé vysoké boty, zelená blůza leteckého střihu s červenou páskou s označením Kuratoria na rukávě, modrošedá košile, černá kravata, šedé rukavice a černé kalhoty. – SOKA Č. Budějovice, Kuratorium pro výchovu mládeže Č. Budějovice, B 246, Dopis okresního pověřence Kuratoria v Č. Budějovicích předsedům klubů a spolků na okrese z 23. 2. 1944.

Kompetentní činitelé Kuratoria se od počátku své činnosti snažili zapojit do své převýchovné koncepce široké vrstvy učitelstva, ať již v podobě nejrůznějších školení k novým formám výchovy mládeže⁹⁵ nebo úkolováním učitelů při konkrétních společenských nebo sběrových akcích. Učitelé z regionu si ale ve většině případů zachovali od Kuratoria náležitý odstup a svěřené úkoly plnili pouze formálním způsobem. Jenom nepatrný zlomek z nich se v organizaci výrazněji angažoval, za což se museli po válce zodpovídat před kárnými komisemi. Díky tomu, že Kuratorium pro výchovu mládeže zahájilo svoji činnost v době, kdy se Německo ocitlo v hlubší vojenské a společenské krizi (vzhledem k významné prohře u Stalingradu), ze které se už nikdy skutečně nevzpamatovalo, se nepodařilo domácí aktivistické klice zainteresovat do práce nové mládežnické organizace širší vrstvu inteligence. Tím pádem nenapáchala takové duchovní nebo psychické škody na české mládeži, jež měla původně v plánu.

Poslední válečná léta poznamenaná neúspěchy německých armád na frontě a prohlubující se ekonomické problémy se odrazily také v oblasti školství. Rovněž na jihu Čech se od roku 1942 začaly nenápadně měnit podmínky ve výchovně-vzdělávacích institucích české i německé provenience. Místní německé ústavy se postupem času začaly potýkat s nedostatkem kvalifikovaných učitelských sil, neboť říšská branná moc povolávala nové rezervy na východní frontu.⁹⁶ To se samozřejmě nelíbilo ani úřadu Oberlandrata, ani okresnímu německému školnímu inspektorovi, poněvadž řada škol se tak dostávala do velice svízelné situace. Vzhledem k celkové koncepci germanizačního programu v rezortu školství se jednalo o ránu pod pás, jenž v souhrnu dalších okolností znamenala dočasné zastavení rozvoje německého školství v rámci regionu. Budějovický Oberlandrat i okresní školní inspektor se pokoušeli intervenovat dokonce u samotného říšského protektora, přičemž poukazovali na nepostradatelnost některých povolanců z řad učitelů především na jednotřídkách ve strategicky důležitých obcích.⁹⁷ Potíže s pracovními silami tak lze zaznamenat na školách v Trhových Svinech, Haklových Dvorech, Borovanech, Hluboké nad Vltavou, Velešíně, Mladém či ve Vodňanech. U některých ze zmiňovaných lokalit mohlo podle školního inspektora Oppelta dojít nejen k vážnému narušení výuky, ale dokonce k uzavření celé školy, což by dle jeho slov znamenalo masový přechod žáků z německých do českých ústavů na okrese a ohrožení celé výstavby německého školství na území jihočeského regionu.

Složitou situaci s doplňováním vhodných učitelských kádrů na německé školy se

95 JČM Č. Budějovice, fond „K“, pomocný materiál, Přednáška okresního pověřence Kuratoria při pracovní poradě zástupců škol a Kuratoria v Č. Budějovicích ze 4. 2. 1944.

96 Koncem roku 1942 bylo v okrese Č. Budějovice registrováno 119 německých učitelských sil a z tohoto počtu narukovalo celkem 13 učitelů k Wehrmachtu (z okresu Tábor, kde bylo 14 učitelů, se jednalo o 4 povolané a z okresu Třeboň se stejným počtem o 2 povolané). – SOKA Č. Budějovice, NOŠI, karton 21, Seznamy učitelů v jednotlivých okresech jižních Čech k prosinci 1942.

97 Tamtéž, karton 27, Přípis NOŠI říšskému inspektorovi č. 2756 z 2. 6. 1942.

zabýval v rámci celého protektorátu školský a kulturní odbor úřadu říšského protektora, jenž v podstatě dojednával stanovené kvóty povolanců z řad učitelstva u kompetentních odvodních úřadoven německé branné moci. Pouze pro rok 1942 se tak mělo uvolnit celkem 134 německých učitelů z celého území protektorátu, z toho 32 z oblastí jižních Čech.⁹⁸ Nahrazení mnohdy zkušených učitelských sil kádry z Říše nebo mladými absolventkami německých učitelských ústavů se ukázalo jako nedostatečné vzhledem k počtu i kvalifikaci nahrazovaných pracovníků. Nutno podotknout, že vojenská správa se vzniklým problémem nikterak nezatěžovala a brala celou záležitost z čistě profesionálního hlediska, aniž by ji zajímaly konkrétní politické dopady nebo se seriózně zabývala intervencemi kompetentních školských, správních nebo stranických orgánů. Vznikla tak poměrně paradoxní situace, kdy se zdejší politická a vojenská garnitura ocitla v konkrétním rozporu, který musela vyhrát vzhledem k důležitějším prioritám právě vojenská složka.

Stále se zhoršující vojenská a hospodářská situace zaznamenala odraz v oblasti českého i německého školství na jihu Čech v několika základních směrech. Vzhledem k častějšímu využívání školních budov brannou mocí se značně snížila kvalita výuky v důsledku prosazovaného systému střídavého vyučování nebo nevhodných náhradních prostor. Šetření papírem znamenalo posléze naprostý nedostatek učebnic, sešitů a dalších pomůcek, šetření palivem pak pravidelné uhelné prázdniny s delším přerušením výuky a zadáváním domácích úkolů.⁹⁹ Těmito opatřeními byly postupně postihovány nejen české, ale i zdejší německé školy, zvláště pak po vyhlášení programu totální války. Zatímco z německých ústavů rukovaly učitelské síly na frontu, z českých škol proudili učitelé i učitelky do výroby nebo jako totálně nasazení na práci do Říše. Rovněž u žáků a studentů se stále více kladl důraz na sběrovou a pracovní činnost, zejména v zemědělské výrobě. Již od roku 1941 se některé děti z Českých Budějovic ve věku 8 až 14 let dostaly jako tzv. národní hosté do zemědělských rodin na Horažďovicu, kde měly přiměřeně svému stáří pomáhat při lehčích zemědělských pracích.¹⁰⁰ Od roku 1943 organizovalo podobné „brigády“ místní Kuratorium pro výchovu mládeže a pro studentstvo středních a odborných škol se staly takové aktivity povinností. Ani německá mládež však nepřišla o povinné pracovní nasazení v zemědělských statcích jižních Čech, kdy nižší ročníky (10–14 let) se využívaly především při sklizních polních plodin a plení plevelů až na 8 hodin denně a starší kategorie na dlouhodobější a specializovanější práce až na 10 hodin denně.¹⁰¹ Vlastní sběrová

98 Z Českých Budějovic se jednalo celkem o 8 učitelů (z Prahy pak o 26 učitelů, z Brna o 13 učitelů, Plzně o 7 učitelů, Moravské Ostravy o 11 učitelů, z Olomouce o 9 učitelů). Tamtéž, Přípisy úřadu říšského protektora Wehrsatinspektion z 23. 1. 1942 a 10. 2. 1942.

99 Například ve III. obecné chlapecké škole na Vídeňském předměstí v Č. Budějovicích bylo přerušeno vyučování z tohoto důvodu několikrát na různě dlouhou dobu. SOKA Č. Budějovice, Školní kronika III. obecné školy chlapecké v Č. Budějovicích, B 95/3.

100 *Národní práce*, 8. 1. 1941.

101 SOKA Č. Budějovice, NOŠI, karton 3, Oběžník NOŠI z 30. 6. 1942.

činnost odstartovala na českých školách v roce 1940, kdy zahrnovala povinný sběr kostí a léčivých bylin. V následujícím roce se přidal kovový odpad, papír a guma¹⁰² a pak už se muselo sbírat snad úplně všechno. Podobně se vyvíjely sbírky žáků i učitelů na Německý červený kříž, na Národní pomoc, na Zimní pomoc a další pravidelné i nárazové podniky. Identický scénář ve sběrových i „výběrových“ aktivitách lze zaznamenat i na místních německých školách.

Samotný závěr války znamenal naprostý rozvrat v organizaci výuky na většině českých i německých škol v regionu, neboť vzhledem k migraci německých obyvatel z válkou postižených oblastí byly školní budovy zabrány pro uprchlíky z východu. České učitelstvo a částečně i středoškolské studentstvo bylo nasazováno na opevňovací práce na Moravu, přičemž ministr školství Moravec neopomenul při té příležitosti zdůraznit fakt, že tato opatření jsou spojena s potřebami obrany protektorátu a němečtí učitelé v ozbrojených silách musí čelit mnohem krutějším podmínkám při bezpečnostním ohrožení života.¹⁰³ Od února 1945 se všechny české školy v krajské metropoli vystěhovaly ze svých objektů a žáci se scházeli pouze za účelem přidělování domácích úkolů v budově bývalého okresního soudu v Nové ulici. Po bombardování Českých Budějovic koncem března 1945 se mnohé rodiny uchýlily mimo město k příbuzným na venkov a pro domácí úkoly docházel jenom nepatrný zbytek žactva. Přes poněkud naivní nařízení ministerstva školství o opětovém zahájení výuky od 4. dubna 1945 se tak valná většina škol již nevrátila k pravidelnému vyučování.

* * *

Celkové škody napáchané během válečných let na českém školství v regionu lze rozdělit do několika kategorií. Zahrnují především oběti z řad těch českých učitelů, kteří byli za války totálně nasazeni, vězněni nebo popraveni za odbojovou činnost. V další linii jde o škody hmotné, které zahrnovaly poškození exteriérů a interiérů školních budov, ztrátu a zničení školního zařízení a pomůcek a dluhy za nevyúčtované provozní náklady a nevyrovnané platy učitelů a ostatních školních zaměstnanců. Vzhledem k tomu, že celkový odhad výše nákladů na samotných objektech měšťanských a obecních škol v krajské metropoli dosáhl téměř 3,75 milionu korun¹⁰⁴ bez započtených ztrát místních středních škol a investic na vnitřní vybavení a pomůcky, lze bez nadsázky konstatovat, že v rámci celého jihočeského regionu se tato suma pohybovala v řádech desítek milionů korun. Přes konečný krach německých vizí o poněmčení zdejšího prostoru a vytvoření takové školské koncepce, která měla patřit k páteřím tohoto germanizačního programu, byly napáchány také obrovské

102 BOSÁK, F.: *Česká škola v době nacistického útlaku*, Pedagogická fakulta Č. Budějovice 1969, s. 55.

103 Věstník MŠaNO, 20. 11. 1944.

104 Od 5. 5. 1945 do 31. 3. 1947 přesáhly investice na opravu školních budov v jihočeské metropoli celkem 1 889 000 Kčs. SOKA Č. Budějovice, Újezdní školní rada Č. Budějovice, karton 1, Vyčíslení škod vzniklých válkou na školních budovách obecních a měšťanských škol v Českých Budějovicích z 11. 2. 1946.

duchovní a psychické škody na žácích a studentech zdejších českých ústavů. S jejich důsledky se pak tato generace musela vyrovnávat ještě mnoho let po skončení 2. světové války.